

منافع ملی و تربیت سیاسی دانش آموزان در جمهوری اسلامی ایران با تاکید بر دوره دوم متوسطه

رستمعلی ترک^۱

دکتر مسعود مطلبی^۲

چکیده:

موضوع پژوهش جایگاه آموزش و پرورش در تربیت سیاسی دانش آموزان در جمهوری اسلامی ایران با تاکید بر دوره دوم متوسطه می‌باشد که پس از مبانی نظری و فکری با رویکردهای متفاوت به نقش و تاثیرگذاری آموزش و پرورش و به تبع آن معلمین و همچنین سند تحول به عنوان سندی راهبردی برای اعتلای شعور و تربیت سیاسی دانش آموزان پرداختیم، همچنین تحلیل محتوای کتب درسی از بعد توجه به تربیت سیاسی مورد نقد و بررسی قرار گرفت که نتایج حاصل از پژوهش نشان دهنده این موضوع بود که توجه کامل و چندانی به این امر مهم نگردیده است ولی با همین کمبود مشارکت‌های دانش آموزان در فعالیتهای سیاسی نشان دهنده توجه خود دانش آموزان به این امر مهم است تربیت سیاسی در سند تحول لحاظ گردیده و این تاکید باعث گردیده که کتب درسی و فعالیتهای سیاسی در مدارس بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

واژگان کلیدی: تربیت سیاسی، آموزش و پرورش، معلمین، دانش آموزان، سند تحول

^۱ - کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، تاکستان، قزوین، ایران

^۲ - استادیار و عضو هیئت علمی، گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد آرادشهر، گلستان، ایران

مقدمه:

یکی از ابعاد تربیت، تربیت سیاسی است که نظام‌های سیاسی از طریق آن می‌توانند ارزش‌های خاص خود را در افراد نهادینه کنند. با ظهور دوره رنسانس، در مفهوم تربیت سیاسی تغییر و دگرگونی رخ داد که باعث چرخش سیاست از اخلاق به سمت قدرت شد و این چرخش پایه و اساس تربیت سیاسی غرب را شکل داد، اما در دیدگاه اسلام سیاست در خدمت اخلاق و تربیت است بنابراین، با توجه به دیدگاه امام(ره) که برگرفته از اسلام است، امام(ره) موضوع سیاست را تربیت می‌داند. ایشان تربیت سیاسی را روی آوردن آزادانه و آگاهانه به سمت ارزش‌های الهی می‌داند و بر این اساس، عمده‌ترین مبانی تربیت سیاسی را از منظر امام(ره) می‌توان توحید محوری، فطرت‌محوری، تزکیه‌محوری، اخلاق‌مداری نام برد و همچنین مؤلفه‌های تربیت سیاسی از منظر ایشان آگاهی، خودشناسی، آزادی، استقلال، عدالت ذکر کرد.

آموزش و پرورش یکی از مهمترین و جزء اولین نهادها در حفظ و تقویت هویت ملی است که از طریق برنامه‌های درسی و بویژه کتب درسی به طور مستقیم و غیر مستقیم میتواند بر هویت یابی فردی و اجتماعی اثر گذارد و به افراد در رویارویی با بحران هویت کمک کند. به ویژه در فعالیت‌های فوق برنامه در مدارس در شکل دهی و حفظ هویت ملی نقش اساسی دارد و حتی بیشتر از برنامه رسمی می‌تواند موثر باشد. سیستم و سازمانی رسمی است جهت ارتقای سطح سواد جامعه، ایجاد و توسعه مهارتها، دستیابی به اهداف عالی آموزش و تامین نیروی انسانی مورد نیاز جامعه. آموزش و پرورش مجموعه منظمی از اعمال و رفتار است، به بیان دیگر آموزش و پرورش انفعالی است میان دو قطب سیال (آموزگار و فراگیر) که مسبوق به اصلی و متوجه هدفی و مستلزم برنامه‌ای است. آموزش و پرورش یک نهاد فرهنگی و اجتماعی است که رسالت دارد مباحث علمی و پژوهشی گذشته را به نسل جوان جامعه منتقل و آنها را برای یک زندگی مستقل آماده کند.

این پژوهش به جایگاه آموزش و پرورش در تربیت سیاسی دانش آموزان در جمهوری اسلامی ایران در دوره دوم متوسطه همچون تربیت هویت سیاسی و دینی، جامعه پذیری، انتقال اصول بنیادین نظام جمهوری اسلامی می‌پردازد.

چارچوب مفهومی:

ارتباط نظام تربیتی با نظام و عناصر نهاد سیاسی، از دیر زمان مورد توجه بوده و بسیاری از

صاحب‌نظران به رابطه میان این دو بخش، اشاره کرده‌اند و پیوند تنگاتنگ نهادهای آموزشی و قدرت را، مورد تأکید قرار داده‌اند. از جمله «ارسطو» اظهار می‌کند: آنچه بیشترین سهم را در دوام و قوام قوانین دارد، سازگاری آموزش و پرورش با نوع دولت است و این چیزی است که جهانیان از آن غافل هستند. بهترین قوانین نیز- حتی اگر توسط تمام افراد جامعه هم معتبر و مشروع دانسته شود - در صورتی ارزش و اعتبار خواهند داشت که به وسیله آموزش و پرورش به نسل جوان آموخته شوند و آموزش و پرورش نیز با قوانین مزبور تطابق داشته باشند. (فیلیپ جی، ۱۳۷۰: ۵۱) آموزش و پرورش، با کارکردهای مختلف خویش، تعریف شده است. در میان این کارکردها، کم و بیش به مسأله «پرورش سیاسی» اشاره شده است. فراگردی که از راه آن افراد جامعه، نگرشها و احساسات مربوط به نظام سیاسی و نقش خود را در آن، کسب می‌کنند. به نوشته برخی از مؤلفان: نظام آموزش و پرورش یکی از کارگزاران مسؤول در فراگرد پرورش سیاسی است. محققان... همبستگی‌های مثبتی بین آموزش و پرورش و آگاهی و مشارکت سیاسی مشاهده کرده و نتیجه گرفته‌اند که برخورداری از تحصیلات رسمی بالاترین تأثیر را بر نگرش‌های سیاسی دارد و هیچ متغیر دیگری در تعیین نگرش‌های سیاسی، با متغیر آموزش و پرورش قابل مقایسه نیست. (علاقه بند، ۱۳۷۲: ۷۴)

۱- ارکان تربیت سیاسی

در پرورش سیاسی، بر سه عنصر اصلی تأکید شده است.

- ۱- شناخت: شخص درباره نظام سیاسی چه می‌داند و چه اعتقادی دارد؟
- ۲- احساس: شخص چه احساسی نسبت به نظام دارد؟ (شامل وظیفه شناسی، وفاداری، حس تعهدات شهروندی و...)
- ۳- حس شایستگی سیاسی: نقش شخص در نظام سیاسی چیست؟ و چه می‌تواند باشد؟ (علاقه بند، ۱۳۷۲: ۷۴)

تربیت سیاسی از دیدگاه امام خمینی (ره)

یکی از ابعاد تربیت، تربیت سیاسی است که نظام‌های سیاسی از طریق آن می‌توانند ارزش‌های خاص خود را در افراد نهادینه کنند. با ظهور دوره رنسانس، در مفهوم تربیت سیاسی تغییر و دگرگونی رخ داد که باعث چرخش سیاست از اخلاق به سمت قدرت شد و این چرخش پایه و اساس تربیت سیاسی غرب را شکل داد، اما در دیدگاه اسلام سیاست در خدمت اخلاق و تربیت

است. این مقاله درصدد بررسی مبانی و مؤلفه‌های تربیت سیاسی از منظر امام خمینی(ره) است، بنابراین، با توجه به دیدگاه امام(ره) که برگرفته از اسلام است، امام(ره) موضوع سیاست را تربیت می‌داند. ایشان تربیت سیاسی را روی آوردن آزادانه و آگاهانه به سمت ارزش‌های الهی می‌داند و بر این اساس، عمده‌ترین مبانی تربیت سیاسی را از منظر امام(ره) می‌توان توحید محوری، فطرت‌محوری، تزکیه محوری، اخلاق‌مداری نام برد و همچنین مؤلفه‌های تربیت سیاسی از منظر ایشان آگاهی، خودشناسی، آزادی، استقلال، عدالت ذکر کرد. (شریعت‌مداری، ۱۳۶۴: ۵۶)

۲- تربیت سیاسی در اسلام

دیدگاه پست مدرنیسم در تربیت سیاسی

تعلیم و تربیت از دیدگاه پست مدرنیسم علاوه بر آنکه بر افق‌های وسیع‌تر معرفتی و انسان‌شناختی، جهان‌شناختی و جامعه‌شناختی تأکید دارد. دارای مایه‌های انتقادی و دموکراتیک نیز هست. انتقاد همه‌جانبه پست مدرنیسم از دوران مدرنیته و همه عناصر فرهنگی، اجتماعی و آموزش آن بیانگر مایه‌های انتقادی این نظریه است. تأکید بر عدالت، آزادی‌سازی، احساس همدردی به نظریه‌های انتقادی شباهت دارد و تکیه بر تکثرگرایی فرهنگی، برابری، رشد و تحول و اجتناب از استیلای فرهنگی خاص نیز از مایه‌های دموکراتیک آن است. پست مدرنیسم بر مسائلی همچون تفکر انتقادی، پرسشگری و ارتباط بین مدرسه و جامعه طبیعت نیز تأکید دارد. ولی در عین حال دارای دلالت‌های اختصاصی در حوزه‌های متافیزیکی، زیبایی‌شناختی، بوم‌شناختی و غیره می‌باشد. این دیدگاه بگونه‌ای کلی قائل به ختم جهان مدرنیته است و معتقد است که بایستی جهان جدیدی جایگزین آن گردد. مدینه فاضله پست مدرن مبتنی بر امید، عدالت، همدلی، اجتماع، گفتگو، قابلیت دآوری عملی است که آن را از نظریه انتقادی و نیو مارکسیستی جدا می‌سازد. پاینار و دیگران پست مدرنیسم را به معنای نوآوری رادیکال در هنر تکنولوژی و علم می‌داند که اشاره به شکست فرهنگی و معرفت‌شناسی دوره مدرن دارد. متفکران پست مدرن در حوزه برنامه‌درسی نظریه‌افرادی چون تایلر، شوآب و بلوم را مورد انتقاد قرار دادند. برای مثال این متفکران معتقدند نظریه برنامه‌درسی تایلر بر مسائلی همچون نظم، سازماندهی عقلانیت، تصحیح خطای بی‌طرفی سیاسی و تخصص‌گرایی مبتنی است که بایستی جدا مورد انتقاد و بازنگری قرار گیرد، از نظر ویلیام دال نظام جدید در مقایسه با تلقی‌های پیشین پیچیده، تکثرگرا و غیر قابل پیش‌بینی است و لذا در این رابطه معلمان و دانش‌آموزان بایستی

در یک نوع رابطه مبتنی بر علائق مشترک شرکت کنند. روش‌های سنتی ارزشیابی را کنار گذارند و بر گفتگو و کیفیت تحقیق تأکید نمایند. همچنین برنامه درسی پست مدرنیسم بر مباحثی که موجب افزایش آگاهی فرهنگی، تاریخی، سیاسی، بوم شناختی، زیبایی شناختی و الهیاتی می‌شود تأکید دارد. (ریمون، ۱۳۶۶: ۲۱۴)

نقش مدرسه در فرآیند تربیت سیاسی

انسان موجودی اجتماعی است و بر همین مبنا یکی از جنبه‌های روانی انسان جنبه اجتماعی است که از طریق ادراکات زبان، اندیشه‌ها موجبات ارتباط افراد با همدیگر فراهم می‌آید منظور از رشد اجتماعی رشد و توسعه روابط اجتماعی است. بطوریکه فرد بتواند با جامعه‌اش هماهنگ و سازگار باشد. به عبارت دیگر اجتماعی شدن فرایندی است که کودکان به کمک آنها ارزشها، اعتقادات، معیارهای رفتاری را که فرهنگشان از آنها انتظار دارد می‌آموزند. رشد اجتماعی از خانواده آغاز می‌گردد و در مدرسه بعنوان یک اجتماع بزرگتر توسعه می‌یابد. امروزه برای علمای تربیت روشن است که مدرسه یک وظیفه اجتماعی دارد که اهمیت آن کمتر از آموزش و پرورش فردی نیست و به نظر آنان مدرسه همچون خانواده، یک واحد اجتماعی است و در ساخت شخصیت اجتماعی فرد بسیار موثر است. زیرا، بوسیله آن فرد راه و رسم زندگی و طرز معاشرت با دیگران را یاد می‌گیرد و نیز مدرسه است که کیفیت همکاری یا رقابت یا... با دیگران را یاد می‌دهد. مدرسه بهترین مرکز برای فعالیتهای گوناگون اجتماعی است و می‌توان علاوه بر فعالیتهای آموزشی با تشکیل اجتماعات، انجمن‌ها، گردش‌های علمی و... به تربیت اجتماعی افراد کمک کرد. اجتماعی شدن فرایندی است که کودکان به کمک آن ارزشها، اعتقادات و معیارهای رفتاری را که فرهنگشان از آنها انتظار دارد می‌آموزند. مدرسه بهترین مرکز برای فعالیتهای گوناگون اجتماعی است و می‌توان علاوه بر فعالیتهای آموزشی با تشکیل اجتماعات، انجمنها، گردش‌های علمی و... به تربیت اجتماعی افراد کمک کرد. علاوه بر تأثیر برنامه‌های آموزش رسمی و مدون بر میزان اجتماع پذیری دانش آموزان، نباید از واقعیتی همچون رد و بدل شدن اطلاعات در محیط‌های آموزشی در جریان تعاملات میان دانش آموزان و تأثیر آن بر جنبه‌های گوناگون شخصیتی آنان غافل شد. به طوری که بخشی از هویت دانش آموزان بخصوص در دوره نوجوانی، تحت تأثیر مدرسه نامرئی در حاشیه آموزش‌های رسمی شکل می‌گیرد: «هویت یابی به سعی و خطا نیاز دارد. فردی که می‌خواهد هویت خاصی کسب کند، باید

بارها و بارها رفتارهای متفاوت و متعددی در پیش بگیرد و از طریق سعی و خطا بهترین آنها را انتخاب کند. پوشیدن لباس‌های متنوع و حتی متضاد با هنجارهای معمولی جامعه و داشتن سرو وضع متفاوت و نامعمول، نمودهایی از سعی و خطاهای نوجوان در زمینه هویت یابی است. این سعی و خطاها در میان بزرگسالان به راحتی قابل پذیرش و مسامحه نیست». این وضعیت بخصوص برای دختران به لحاظ شرایط فرهنگی و اعتقادی حاکم بر جامعه و محدودیت‌های اخلاقی معمول در آن، با فشارهای روحی و روانی خاصی همراه است.

وقتی در عرصه ورزش موفقیتی کسب می‌کنیم شور و حال وصف ناپذیری جامعه را فرا می‌گیرد و چون این توفیق موردی و موقت است چند صبحی دوباره با تجربه شکست فریاد همه بلند می‌شود که این چه اوضاعی است، چرا باید با داشتن این همه استعداد و امکانات ورزش ما چنین و چنان باشد. در لابه لای این هیاهو صدای خفیف کارشناسان که دلایل این ضعف‌ها را عدم توجه به ورزش در مدارس می‌دانند کمتر شنیده می‌شود و باز هم در بر همان پاشنه گذشته می‌چرخد و فقط تمرکز بر ورزش قهرمانی است. حکایت تربیت سیاسی هم بی شباهت به ورزش نیست. وقتی از افراط و تفریط‌ها و رفتارهای نابالغانه سیاسی سخن به میان می‌آید یا از نهادینه نشدن تحزب در کشور گفته می‌شود یا اینکه کمیت و کیفیت مشارکت سیاسی مورد انتقاد قرار می‌گیرد، همه و همه ریشه در یک ضعف اساسی دارد و آن هم چیزی نیست جز بی توجهی به تربیت سیاسی در مدارس. به همین منظور و در نخستین هفته‌های سال تحصیلی جدید بر آن شدیم تا در صفحه مدرسه به این موضوع از زوایای مختلف نگاهی بیندازیم، امیدواریم مسئولان و متولیان امر تدابیری اساسی برای این مساله بیندیشند. (نقیب‌زاده، ۱۳۷۴: ۵۸)

- تحلیل جایگاه مؤلفه‌های تربیت شهروندی و سیاسی در محتوای برنامه درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه

برنامه درسی رسمی، دروس معینی است که در نظام آموزشی مورد استفاده قرار می‌گیرد که می‌توان به کتاب‌های درسی مانند مطالعات اجتماعی، تاریخ، ادبیات و غیره در مقاطع مختلف تحصیلی اشاره کرد. در این میان مطالعات اجتماعی منبع مهم تربیت شهروندی به شمار می‌آید. مطالعات اجتماعی علاوه بر مناسبتشان با مردم، با جهان مجاور و اوضاع زندگی آنها سر و کار دارد. اهمیت جهان مجاور و شرایط زندگی بر روی فکر، شناخت خود، کیفیت زندگی و اعتقاد به آینده، جنبه‌های اصلی مطالعات اجتماعی‌اند. (محمودی، ۱۳۹۰) اهدافی که برای درس علوم

اجتماعی در نظر گرفته شده است، مؤلفه‌های تربیت شهروندی را منعکس می‌کند. برخی از این اهداف عبارتند از: آشنایی با روابط متقابل جامعه ملی و نظام جهانی و درک جایگاه و نقش جامعه ملی در نظام جهانی، شناخت نظام‌های اقتصادی، سیاسی و خانواده و آسیب‌های هر یک از آنها، کسب مهارت در تحلیل مسائل اجتماعی، تقویت مهارت‌های ارتباطی و گروهی، تقویت مهارت‌های فرایند تفکر، علاقمندی نسبت به سرمایه‌های فرهنگی خودی، کسب روحیه برادری، تعاون و همبستگی فرهنگی و ملی با افراد جامعه، پرورش روحیه مسئولیت‌پذیری در فعالیت‌های اجتماعی، تقویت روحیه تحمل آرای دیگران و روحیه انتقادپذیری. (ملکی، ۱۳۸۹) مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری است که از تعامل انسان با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، اقتصادی، و... و تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن بحث می‌کند. (راهنمای تدریس مطالعات اجتماعی، ۱۳۹۲: ۲) برنامه درسی مطالعات اجتماعی با توجه به رویکرد کلی برنامه درسی ملی مبنی بر فطرت‌گرایی توحیدی و اهتمام به شکوفایی آن، سعی می‌کند زمینه‌های تربیت فردی و اجتماعی کودکان و نوجوانان را فراهم آورد. از این روی هدف غایی مطالعات اجتماعی تربیت افرادی مومن، مسئول، آگاه و توانمند در زندگی فردی و اجتماعی، پایبند به اخلاق و ارزش‌های دینی و علاقه‌مند به ایران و هویت اسلامی، ایرانی است. (کتاب درسی مطالعات اجتماعی، سخنی با معلمان، ۱۳۹۳: ۴۱) تربیت سیاسی مقوله‌ای از مقوله‌های تربیت شهروندی به حساب می‌آید که هدف آن آماده کردن دانش‌آموزان برای مشارکت سیاسی، انتقال ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی به نسل نو است. (مرزوقی، ۱۳۸۴)

- تحلیل محتوای کتاب

مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری بین‌رشته‌ای است که از مفاهیم رشته‌های علمی و مطالعات مختلف چون جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، آموزش‌های مدنی، مطالعات شهروندی و زیست‌محیطی، دین و اخلاق بهره می‌گیرد. با جستجو در محتوای نگارشی برنامه درسی دوره ابتدایی، متون و مفاهیمی را می‌توان یافت که جهت‌گیری تربیت سیاسی این قبیل برنامه‌ها را نشان می‌دهد. به عنوان نمونه در راهنمای تدریس مطالعات اجتماعی دهم (۱۳۹۲) نگاشته شده است: مفاهیم رشته‌های علمی به همراه ارزش‌های کلیدی و مهارت‌های کاوشگری سعی در رساندن دانش‌آموزان به مقصد غایی این حوزه یعنی شکوفایی فطرت و تربیت انسان‌های شایسته و مؤمن، پرورش شهروندان مطلوب و تربیت اجتماعی به منظور مهیا

شدن برای زندگی در جامعه را دارد. به عبارت دیگر این حوزه یادگیری می‌کوشد تا از طریق برخی دانش‌ها، مهارت‌ها و صلاحیت‌های مورد نیاز؛ افراد را به گونه‌ای تربیت کند که هم در زندگی فردی و هم در جامعه مبتنی بر آموزه‌های دینی، نقش کارآمد و شایسته‌ای را ایفا کنند. مؤلفه‌هایی نظیر هویت انسانی که نقش آن را در تربیت سیاسی جهت برقراری روابط حق محور با همه انسان‌ها در سراسر جهان یا مؤلفه وحدت ملی و انسجام اسلامی که اشاره به هویت مشترک افراد در جامعه دارد به همراه مؤلفه‌های دیگر نظیر میهن دوستی که حس دوست داشتن و افتخار به ارزش‌های اصیل جامعه دارد از جمله مؤلفه‌های تربیت سیاسی هستند که می‌توان آنها را در برنامه‌های درسی مشاهده نمود. از سویی در قسمت‌های مختلف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به شرح جدول شماره ۱ موارد متعددی می‌توان مشاهده کرد که جنبه‌های سیاسی تربیت را نشان می‌دهد.

۱- جدول مؤلفه‌های تربیت سیاسی به کار رفته در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

ردیف	فصل	قسمت	بند، تبصره	مؤلفه	متن سند
۱	۲	بیانیه و ارزشها	بند ۴	ساحت‌های تعلیم و تربیت	فرآیند تعلیم و تربیت در تمام ساحت‌ها شامل تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاق، اجتماعی و سیاسی، زیستی و بدنی، زیباشناختی و ... منطبق بر نظام و معیار اسلامی و عقل که تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در آن محوریت دارد.
۲	۲	بیانیه و ارزشها	بند ۱۱	هویت انسانی	تکوین و تعالی جنبه‌های انسانی هویت دانش آموزان برای تقویت روابط حق محور، عدالت گستر و مهر-ورزانه با همه انسان‌ها در سراسر جهان
۳	۲	بیانیه و ارزشها	بند ۱۹	وحدت ملی	صیانت از وحدت ملی و انسجام اجتماعی با محوریت هویت مشترک اسلامی، ایرانی
۴	۲	بیانیه و ارزشها	بند ۲۰	میهن دوستی	وطن دوستی و افتخار به ارزش‌های اصیل و ماندگار اسلامی، ایرانی
۵	۲	بیانیه و ارزشها	بند ۲۳	مسئولیت پذیری	مسئولیت پذیری همه جانبه، مشارکت اجتماعی و داشتن روحیه جمعی

اهداف و پیامدهای یادگیری کتاب مطالعات اجتماعی پایه دهم در پنج حوزه موضوعی که شامل نظام اجتماعی، فضا و مکان، زمان، تداوم و تغییر، فرهنگ و هویت و منابع و فعالیت‌های

اقتصادی دسته بندی شده‌اند. که هر کدام از این حوزه‌های موضوعی به سهم خود نقشی در تربیت سیاسی دانش آموزان ایفا می‌کنند.

۲- اهداف تربیت سیاسی بکار رفته در کتاب مطالعات اجتماعی با توجه به حیطه‌های یادگیری

ردیف	حوزه‌های موضوعی	اهداف	مؤلفه	حیطه‌های یادگیری		
				دانشی	نگرشی	مهارتی
۱	نظام اجتماعی	فراگیران در موقعیتهای فرضی برای انجام فعالیتهای گوناگون تصمیم‌گیری و اثرات آن بررسی و مراحل تصمیم‌گیری را رعایت کنند	تصمیم‌گیری	*		*
۲	نظام اجتماعی	فراگیران نقش و تاثیرات دوستی را ارزیابی و ملاکها و معیارهای عقلانی و دینی را برای انتخاب دوست بکار گیرند و راهکارهای حفظ دوستی و حقوق متقابل را نشان دهند	تصمیم‌گیری	*		
۳	فضا و مکان	دانش آموزان موقعیت جغرافیایی و ویژگی‌های دریاهای ایران را شناسایی و رابطه انسان و دریا را در ابعاد مختلف تشریح و لزوم حفاظت از دریاها را به عنوان یک نعمت خدادادی بیان می‌کنند	مسئولیت	*	*	*
۴	فضا و مکان	دانش آموزان انواع ویژگی‌ها و ضرورت‌های مرز را شناسایی و درباره برخی کشورهای همسایه اطلاعاتی جمع‌آوری و تشابهات و تفاوت‌های آنها را مقایسه می‌کنند و نشان می‌دهند	مسئولیت	*		
۵	زمان، تداوم و تغییر	دانش آموزان علل و برخی شیوه‌های استعمارگران را در نفوذ به ایران بررسی و اظهار نظر می‌کنند و تلاش‌های مردم ایران و شخصیت‌های مبارز با استعمارگری را نشان می‌دهند	آگاهی و بصیرت سیاسی	*	*	
۶	زمان، تداوم و تغییر	دانش آموزان علل دفاع مقدس و ویژگی‌های حماسه‌آزادسازی خرمشهر	آگاهی و بصیرت			

			سیاسی	را از طریق مراجعه به شواهد و مدارک، بررسی و نسبت به قدردانی از شهدا و ایثارگران واکنش نشان می‌دهند		
۷	فرهنگ و هویت		میهن دوستی	دانش آموزان از طریق بررسی شواهد و مدارک، میراث فرهنگی بجای مانده از دوره صفویه و علل شکوفایی فرهنگ و هنر را در این دوره بررسی می‌کنند و به حفظ این آثار علاقه نشان می‌دهند	*	*
۸	فرهنگ و هویت		میهن دوستی	دانش آموزان آثار و مفاخر دوره اسلامی را مطالعه و اطلاعاتی را در این باره گردآوری می‌کنند و علل شکوفایی و فنون در دوره اسلامی را بیان و نسبت به مفاخر کشور خود احساس تعلق و افتخار می‌کنند	*	*

طبق داده‌های جدول شماره ۲ قسمت عمده اهداف مربوط به تربیت سیاسی مربوط به حیطة شناختی می‌باشد و به ترتیب حیطة‌های نگرشی و مهارتی در جایگاه‌های بعدی قرار می‌گیرند. نکته قابل تامل در این جدول توجه ناچیز به حیطة مهارتی می‌باشد که جای سوال باقی می‌ماند که برای تربیت افرادی که بتوانند اهداف سیاسی و اجتماعی را در عمل به کار گیرند چه آموزشی در این کتاب لحاظ شده است؟

بر اساس بررسی انجام شده بر روی مضامین تربیت سیاسی در کتاب مطالعات اجتماعی پایه دهم گرچه وضعیت آموزشی مفاهیم و مضامین تربیت سیاسی نا مطلوب و نامتوازن دیده می‌شود اما در برخی مضامین بخوبی توانسته حق مطلب را ادا نماید به عنوان مثال در مورد نقش مردم در پیروزی انقلاب و به ثمر نشستن مبارزات مردم و همچنین حق تعیین سرنوشت خود، آمده است: انقلاب اسلامی ایران در بهمن ۱۳۵۷ به رهبری امام خمینی (ره) به پیروزی رسید. امام خمینی (ره) طی سالها مردم را به مبارزه علیه حکومت استبدادی پهلوی دعوت و هدایت کردند... امام (ره) همچنین یک شخصیت ضد استعماری بودند. ایشان همیشه به جلوگیری از نفوذ بیگانگان در این کشور و استقلال ایران تاکید می‌کردند و می‌گفتند: مردم باید خودشان سرنوشت کشور را به دست بگیرند. (کتاب مطالعات اجتماعی دهم: ۱۱۷)

بر اساس فصول انتخابی کتاب مطالعات اجتماعی پایه دهم، ضمن شروع فرآیند تربیت سیاسی و تصمیم گیری از طریق مفاهیم ملموسی مثل انتخاب و گزینش دوست در فصل یک با عنوان دوستان ما که اشاره به دوستی و آداب دوستی دارد و فصل دوم با عنوان تصمیم گیری که معنای تصمیم گیری و فرآیند آن را توضیح داده است، می‌توانست این انتخاب و تصمیم گیری را به سمت مفاهیم روز و اجتماعی بکشاند و فرآیند انتخاب، تصمیم گیری و در نهایت قبول پیامد-های تصمیم اتخاذ شده و همچنین پاسخگویی در قبال تصمیمات و اعمال انتخابی به دانش‌آموز آموزش داده شود. کما اینکه حلقه مفقوده سیستم‌های اداری و آموزشی جامعه ما عدم تعهد و پاسخگویی افراد به تصمیمات و پیامدهای آن می‌باشد. در زمینه آموزش مضامین دیگر تربیت سیاسی هم به همین رویه می‌باشد. بر اساس داده‌های نمودار شماره ۱ مشاهده می‌شود مضامین مطرح شده جهت تربیت سیاسی دانش آموزان از یک بی نظمی آشکار در آموزش مفاهیم برخوردار هستند.

برنامه درسی مطالعات اجتماعی با توجه به رویکرد کلی برنامه درسی ملی مبنی بر فطرت‌گرایی توحیدی و اهتمام به شکوفایی آن، سعی می‌کند زمینه‌های تربیت فردی و اجتماعی کودکان و نوجوانان را فراهم آورد. از این روی هدف غایی مطالعات اجتماعی تربیت افرادی مومن، مسئول، آگاه و توانمند در زندگی فردی و اجتماعی، پایبند به اخلاق و ارزش‌های دینی و علاقه‌مند به ایران و هویت اسلامی- ایرانی است (کتاب درسی مطالعات اجتماعی، سخنی با معلمان: ۴). با توجه به متن مذکور و تحلیل کتاب از منظر تربیت سیاسی نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اهداف تدوین شده برای کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم به لحاظ حیطه‌های یادگیری نا متوازن توزیع گردیده‌اند. پژوهش حاضر نشان داد که اهداف کتاب در زمینه تربیت سیاسی تاکید زیادی بر حیطه دانشی داشته و از حیطه مهارتی که زمینه مناسبی برای عملی کردن دانسته‌ها را فراهم می‌کند چشم پوشی شده است. که باعث یک ناهماهنگی در پرورش تربیت سیاسی در فراگیران خواهد شد. در زمینه آموزش مضامین تربیت سیاسی طبق پژوهش حاضر و نزدیکی نتایج با پژوهش‌های قبلی صورت گرفته در زمینه برنامه درسی دوره ابتدایی (رضوی و همکاران، ۱۳۸۹) یک عدم تعادل و نیاز سنجی نادرست در زمینه آموزش این مفاهیم به چشم می‌خورد. این ناهمگونی به شکلی است که در حوزه‌های هویت ایرانی- اسلامی به نسبت خوب بیان شده ولی در مفاهیم و مضامین پایه تربیت سیاسی نظیر حقوق متقابل، انتخاب، استقلال، مشارکت و

نظایر آن برای آموزش دانش آموزان به خوبی عمل نشده است. می‌توان با تدوین اهداف متناسب و کاربردی برای مضامین مذکور جایگاهی بهتری برای آموزش تربیت سیاسی متصور شد.

تأثیر آموزش و پرورش با تأکید بر مؤلفه‌های برنامه درسی پنهان بر بعد تربیت سیاسی

مدرسه، اجتماعی است که پیامدهای بسیاری را برای زندگی دانش‌آموزان به همراه دارد که در برنامه درسی رسمی، به صراحت به همه آنها اشاره نشده است. این پیامدها در دو وجه مثبت و منفی، تحقق اهداف مدرسه را تحت تأثیر قرار داده و کیفیت و چگونگی تحقق آنها را نیز، تغییر می‌دهند. یکی از مفاهیمی که در راستای اهداف نظام آموزشی قرار دارد، هویت یافتگی اسلامی- ایرانی دانش‌آموزان می‌باشد که مانند دیگر اهداف مدرسه، از زمینه‌های پنهان آن تأثیر می‌پذیرد. هویت یابی، تلاش فرد در جهت شناخت ارزش وجودی خود می‌باشد که از خصوصیات بارز دوران نوجوانی به شمار می‌آید. (شعاری نژاد، ۱۳۸۳: ۶۵ و ۱۲۲-۱۲۳) و عوامل گوناگونی بر آن اثر دارد. (لطف آبادی، ۱۳۸۰: ۱۳۰-۱۳۳) به دلیل تقارن دوران نوجوانی با دوره متوسطه و نقش مدرسه در هویت یابی دانش‌آموزان. (صادق زاده و منادی، ۱۳۸۷: ۱۳۴)

۳- هویت اسلامی - ایرانی

پژوهش، بر این باور است که رهنمودهای اسلام و آموزه‌های حاصل از فرهنگ تاریخی ایران، چنانچه در فرایند "تطبیق علمی (میرزا محمدی، ۱۳۸۷)" قرار گیرد و معیار این فرایند، اسلام باشد، خروجی و حاصل این فرایند تطبیق، آموزه‌های اسلامی ایرانی است که اگر توسط فردی مورد پذیرش جامع (پذیرش در سطوح سه‌گانه؛ شناختی، عاطفی و رفتاری) قرار گیرد، برآیندی برای وی حاصل می‌شود که می‌توان آن را هویت اسلامی- ایرانی دانست.

محققان، بعد سیاسی را، میزان وفاداری اعضای یک سرزمین جغرافیایی نسبت به نهادها، نظام حکومتی، ارزش‌ها و ایدئولوژی سیاسی و مرزهای کشور (اکبری و عزیزی، ۱۳۸۶، ۲۸۸-۲۸۹) تعریف کرده‌اند. بعد سیاسی هویت اسلامی- ایرانی، دیدگاه آموزه‌های اسلامی- ایرانی در زمینه سیاست بوده و می‌توان آن را، پذیرش جامع مسائل مرتبط با بعد سیاسی آموزه‌های اسلامی- ایرانی از سوی فرد دانست. به عبارت دیگر، چنانچه فردی آموزه‌های سیاسی اسلامی- ایرانی را درک کند (پذیرش شناختی)، به سمت آنها گرایش پیدا کند (پذیرش عاطفی) و آنها را مبنای عمل قرار دهد (پذیرش رفتاری)، آنگاه؛ بعد سیاسی آموزه‌های اسلامی- ایرانی را به طور جامع

پذیرفته و این امر، برآیندی را برای وی به همراه دارد که پژوهش حاضر آن را، هویت یافتگی اسلامی-ایرانی در بعد سیاسی می‌داند.

۴- تاثیرات از ناحیه معلمان

۳- تأثیر مثبت جدول کدهای محوری اثر پنهان مثبت شناختی، عاطفی و رفتاری معلم

سطح	کدهای محوری
شناختی	اثر مثبت توانمندی علمی معلم در بحث و گفتگوهای دوستانه و مستدل سیاسی با دانش‌آموز بر هدایت ادراک سیاسی دانش‌آموز
عاطفی	اثر مثبت ایجاد فضای اعتماد از سوی معلم جهت طرح پرسش سیاسی بر تشویق دانش‌آموز به مسائل سیاسی
	اثر مثبت غیر متعصبانه طرح شدن مسائل سیاسی از سوی معلم بر ترغیب دانش‌آموز به مسائل سیاسی
	اثر مثبت سؤال سیاسی در ذهن دانش‌آموز - تقویت گرایش دانش‌آموز به مسائل سیاسی
رفتاری	اثر مثبت شاخص‌های مطلوب رفتار معلم بیان‌کننده مسائل سیاسی بر تعالی رفتارهای سیاسی دانش‌آموز

جدول بالا نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان (حسب جدول نمونه مندرج در ضمیمه مقاله حاضر)، در حیطه شناختی به یک کد محوری؛ اثر مثبت توانمندی علمی معلم در بحث و گفتگوهای دوستانه و مستدل سیاسی با دانش‌آموز بر هدایت ادراک سیاسی دانش‌آموز منتج گردید. در حیطه عاطفی به سه کد محوری؛ اثر مثبت مشتاقانه، مشوقانه و دوستانه طرح شدن مسائل سیاسی از سوی معلم بر افزایش اشتیاق دانش‌آموز به مسائل سیاسی، اثر مثبت ایجاد فضای اعتماد جهت طرح پرسش سیاسی بر تشویق دانش‌آموز به مسائل سیاسی، اثر مثبت غیرمتعصبانه طرح شدن مسائل سیاسی از سوی معلم بر ترغیب دانش‌آموز به مسائل سیاسی و اثر مثبت سؤال سیاسی در ذهن دانش‌آموز ایجاد کردن بر تقویت گرایش دانش‌آموز به مسائل سیاسی رسید و در سطح رفتاری یک کد محوری؛ اثر مثبت شاخص‌های مطلوب رفتار معلم بیان‌کننده مسائل سیاسی بر تعالی رفتارهای سیاسی دانش‌آموز حاصل شد.

۴- تأثیر منفی: جدول کدهای محوری اثر پنهان منفی شناختی، عاطفی و رفتاری معلم

سطح	کدهای محوری
شناختی	اثر منفی ناتوانی علمی معلم در بحث و گفتگوی دوستانه مستدل سیاسی بر تضعیف ادراک سیاسی دانش‌آموز
عاطفی	اثر منفی آمرانه و جانب‌دارانه بیان شدن مسائل سیاسی از سوی معلم بر تضعیف اشتیاق دانش‌آموز به مسائل سیاسی

اثر منفی انگیزه سیاسی نداشتن معلم بر تردید دانش آموز نسبت به مسائل سیاسی	
اثر منفی حس منفی معلم به نظام سیاسی کشور بر تزلزل دانش آموز نسبت به مسائل سیاسی	
اثر منفی اظهارات سیاسی بیش از حد معلم بر تضعیف رفتارهای سیاسی دانش آموز	رفتاری
اثر منفی رفتار ناپسند معلم بیان کننده مسائل سیاسی بر تضعیف رفتارهای سیاسی دانش آموز	
اثر منفی مدیریت نامطلوب رفتارها در بحث‌های سیاسی کلاسی بر تخریب رفتارهای سیاسی دانش آموز	

جدول بالا، نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان (حسب جدول نمونه مندرج در ضمیمه مقاله حاضر)، در حیطه شناختی به یک کد محوری؛ اثر منفی ناتوانی علمی معلم در بحث و گفتگوی دوستانه مستدل سیاسی بر تضعیف ادراک سیاسی دانش‌آموز منتج گردید. در حیطه عاطفی، به سه کد محوری؛ اثر منفی آمرانه و جانب‌دارانه بیان شدن مسائل سیاسی از سوی معلم بر تضعیف اشتیاق دانش‌آموز به مسائل سیاسی، اثر منفی انگیزه سیاسی نداشتن معلم بر تردید دانش‌آموز نسبت به مسائل سیاسی و اثر منفی حس منفی معلم به نظام سیاسی کشور بر تزلزل دانش‌آموز نسبت به مسائل سیاسی رسید و در سطح رفتاری سه کد محوری؛ اثر منفی اظهارات سیاسی بیش از حد معلم بر تضعیف رفتارهای سیاسی دانش‌آموز، اثر منفی رفتار ناپسند معلم بیان کننده مسائل سیاسی بر تضعیف رفتارهای سیاسی دانش‌آموز و اثر منفی مدیریت نامطلوب رفتارها در بحث‌های سیاسی کلاسی بر تخریب رفتارهای سیاسی دانش‌آموز حاصل شد.

۵- تاثیرات از ناحیه دانش آموزان

۵- تاثیر مثبت جدول کدهای محوری اثر پنهان مثبت شناختی، عاطفی و رفتاری دانش‌آموز

سطح	کدهای محوری
شناختی	اثر مثبت صحبت‌ها و بحث‌های سیاسی مستدل دوستان بر اعتلاء فهم سیاسی دانش‌آموز
عاطفی	اثر مثبت علاقمندی آگاهانه دوستان به فعالیت‌ها و مسائل سیاسی بر تقویت رغبت دانش‌آموز نسبت به فعالیت‌ها و مسائل سیاسی
	اثر مثبت مشتاقانه و با متانت حرف زدن دوستان در زمینه مسائل سیاسی بر افزایش اشتیاق در دانش‌آموز نسبت به فعالیت‌ها و مسائل سیاسی
رفتاری	اثر مثبت فعالیت‌های سیاسی دوستان بر تکوین رفتارهای سیاسی دانش‌آموز

جدول بالا نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان (حسب جدول نمونه مندرج در ضمیمه مقاله حاضر)، در حیطه شناختی به یک کدمحوری؛ اثر مثبت صحبت‌ها و بحث‌های سیاسی مستدل دوستان بر اعتلاء فهم سیاسی دانش‌آموز منتج گردید. در حیطه عاطفی، به دو

کد محوری؛ اثر مثبت علاقمندی آگاهانه دوستان به فعالیت‌ها و مسائل سیاسی بر تقویت رغبت دانش‌آموز نسبت به فعالیت‌ها و مسائل سیاسی و اثر مثبت مشتاقانه و با متانت حرف زدن دوستان در زمینه مسائل سیاسی بر افزایش اشتیاق در دانش‌آموز نسبت به فعالیت‌ها و مسائل سیاسی رسید و در سطح رفتاری یک کد محوری؛ اثر مثبت فعالیت‌های سیاسی دوستان بر تکوین رفتارهای سیاسی دانش‌آموز حاصل شد.

۶- تأثیر منفی: جدول کدهای محوری اثر پنهان منفی شناختی، عاطفی و رفتاری دانش‌آموز

سطح	کدهای محوری
شناختی	اثر منفی بحث‌ها و صحبت‌های سیاسی غیر مستدل و ناآگاهانه دوستان بر انحراف ادراک و فهم سیاسی دانش‌آموز
عاطفی	اثر منفی علاقمند نبودن دوستان به نظام سیاسی، احزاب و مسائل سیاسی کشور بر تردید دانش‌آموز نسبت به مسائل سیاسی
	اثر منفی جانب‌دارانه و متعصبانه حرف زدن دوستان در زمینه مسائل سیاسی بر تزلزل گرایش دانش‌آموز نسبت به مسائل سیاسی
	اثر منفی بی‌انگیزگی دوستان جهت انجام فعالیت‌های سیاسی بر تضعیف گرایش دانش‌آموز به مسائل سیاسی
رفتاری	اثر منفی عدم مشارکت دوستان در فعالیت‌های سیاسی بر تخریب رفتارهای سیاسی دانش‌آموز
	اثر منفی رفتارهای حاکی از کم‌ظرفیتی دوستان در بحث‌های سیاسی بر تضعیف رفتارهای سیاسی دانش‌آموز

جدول بالا نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان (حسب جدول نمونه مندرج در ضمیمه مقاله حاضر)، در حیطه شناختی، به یک کد محوری؛ اثر منفی بحث‌ها و صحبت‌های سیاسی غیر مستدل و ناآگاهانه دوستان بر انحراف ادراک و فهم سیاسی دانش‌آموز منتج گردید. در حیطه عاطفی، به سه کد محوری؛ اثر منفی علاقمند نبودن دوستان به نظام سیاسی، احزاب و مسائل سیاسی کشور بر تردید دانش‌آموز نسبت به مسائل سیاسی، اثر منفی جانب‌دارانه و متعصبانه حرف زدن دوستان در زمینه مسائل سیاسی بر تزلزل گرایش دانش‌آموز نسبت به مسائل سیاسی و اثر منفی بی‌انگیزگی دوستان جهت انجام فعالیت‌های سیاسی بر تضعیف گرایش دانش‌آموز به مسائل سیاسی رسید. در سطح رفتاری نیز دو کد محوری؛ اثر منفی عدم مشارکت دوستان در فعالیت‌های سیاسی بر تخریب رفتارهای سیاسی دانش‌آموز، اثر منفی رفتارهای حاکی از کم‌ظرفیتی دوستان در بحث‌های سیاسی بر تضعیف رفتارهای سیاسی دانش‌آموز حاصل شد.

۶- روش تدریس

الف. تأثیر مثبت: جدول زیر نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان (حسب جدول نمونه مندرج در ضمیمه مقاله حاضر)، در حیطه شناختی، به یک کد محوری؛ اثر مثبت تدریس مفاهیم سیاسی در بازدید از مجلس بر تکمیل اطلاعات سیاسی دانش‌آموز در حیطه سیاست منتج گردید. در حیطه عاطفی، به یک کد محوری؛ اثر مثبت تدریس مفاهیم سیاسی با استفاده از تلفیق روش‌های تدریس در این حیطه بر تقویت علاقه دانش‌آموز به مسائل سیاسی رسید و در سطح رفتاری یک کد محوری؛ اثر مثبت تدریس الگوهای عملی رفتارهای سیاسی با استفاده از نمایش بر تعالی رفتارهای سیاسی دانش‌آموز حاصل شد.

۷- کدهای محوری اثر پنهان مثبت شناختی، عاطفی و رفتاری روش تدریس

سطح	کدهای محوری
شناختی	اثر مثبت تدریس مفاهیم سیاسی در بازدید از مجلس بر تکمیل اطلاعات سیاسی دانش‌آموز در حیطه سیاست
عاطفی	اثر مثبت تدریس مفاهیم سیاسی با استفاده از تلفیق روش‌های تدریس در این حیطه بر تقویت علاقه دانش‌آموز به مسائل سیاسی
رفتاری	اثر مثبت تدریس الگوهای عملی رفتارهای سیاسی با استفاده از نمایش بر تعالی رفتارهای سیاسی دانش‌آموز

ب. تأثیر منفی: جدول کدهای محوری اثر پنهان منفی شناختی، عاطفی و رفتاری روش تدریس

سطح	کدهای محوری
شناختی	دانش‌آموزان نظری نداشتند
عاطفی	اثر منفی تدریس مفاهیم سیاسی صرفاً از طریق سخنرانی بر تضعیف گرایش دانش‌آموز به سمت مسائل سیاسی
	اثر منفی ایجاد فضای غیر دوستانه در تدریس مفاهیم سیاسی از طریق مباحثه دانش‌آموزان همراه با نظارت معلم بر تخریب رغبت دانش‌آموز به
رفتاری	دانش‌آموزان نظری نداشتند

جدول بالا نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان (حسب جدول نمونه مندرج در ضمیمه مقاله حاضر)، در حیطه عاطفی به دو کد محوری؛ اثر منفی تدریس مفاهیم سیاسی صرفاً از طریق سخنرانی بر تضعیف گرایش دانش‌آموز به سمت مسائل سیاسی و اثر منفی ایجاد فضای غیر دوستانه در تدریس مفاهیم سیاسی از طریق مباحثه دانش‌آموزان همراه با نظارت معلم بر تخریب رغبت دانش‌آموز به مفاهیم سیاسی رسید.

۶- تاثیرات از ناحیه ارزشیابی

۸- تأثیر مثبت: جدول کدهای محوری اثر پنهان مثبت شناختی، عاطفی و رفتاری ارزشیابی

سطح	کدهای محوری
شناختی	دانش‌آموزان نظری نداشتند
عاطفی	دانش‌آموزان نظری نداشتند
رفتاری	اثر مثبت احتساب عادلانه فعالیت‌های سیاسی دانش‌آموز در ارزشیابی نهایی درس مطالعات بر تثبیت تلاش‌ها و اعتلاء رفتارهای عملی دانش‌آموز در حیطه سیاست
	اثر مثبت مبنا قرار دادن کیفیت فعالیت‌های سیاسی دانش‌آموز به عنوان شاخص ارزشیابی نهایی درس مطالعات بر تعالی فعالیت‌های سیاسی دانش‌آموز

جدول بالا نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان (حسب جدول نمونه مندرج در ضمیمه مقاله حاضر)، در حیطه رفتاری دو کد محوری؛ اثر مثبت احتساب عادلانه فعالیت‌های سیاسی دانش‌آموز در ارزشیابی نهایی درس مطالعات بر تثبیت تلاش‌ها و اعتلاء رفتارهای عملی دانش‌آموز در حیطه سیاست و اثر مثبت مبنا قرار دادن کیفیت فعالیت‌های سیاسی دانش‌آموز به عنوان شاخص ارزشیابی نهایی درس مطالعات بر تعالی فعالیت‌های سیاسی دانش‌آموز حاصل شد.

۹- تأثیر منفی: جدول کدهای محوری اثر پنهان منفی شناختی، عاطفی و رفتاری ارزشیابی

سطح	کدهای محوری
شناختی	دانش‌آموزان نظری نداشتند
عاطفی	دانش‌آموزان نظری نداشتند
رفتاری	اثر منفی عدم احتساب فعالیت‌های سیاسی دانش‌آموز در ارزشیابی نهایی درس مطالعات بر تخریب تلاش عملی دانش‌آموز در زمینه مسائل و رفتارهای سیاسی

جدول بالا نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان (حسب جدول نمونه مندرج در ضمیمه مقاله حاضر)، در حیطه رفتاری یک کد محوری؛ اثر منفی عدم احتساب فعالیت‌های سیاسی دانش‌آموز در ارزشیابی نهایی درس مطالعات بر تخریب تلاش عملی دانش‌آموز در زمینه مسائل و رفتارهای سیاسی حاصل شد.

۷- تاثیرات از ناحیه محتوا

الف. تأثیر مثبت: جدول زیر نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان، در حیطه عاطفی به شش کد محوری؛ اثر مثبت وجود تصاویر زیبای متناسب با سن، علائق و مرتبط با مسائل

سیاسی در بخش سیاسی کتاب مطالعات بر اعتلاء گرایش دانش‌آموز به سمت مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات و رفتارهای صحیح سیاسی، اثر مثبت چیدمان منظم و منطقی مطالب در بخش سیاسی کتاب مطالعات بر ارتقاء اشتیاق دانش‌آموز به سمت مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات، اثر مثبت مختصر و مفید نوشته شدن مطالب در بخش سیاسی کتاب مطالعات بر تثبیت گرایش دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات، اثر مثبت جمله‌بندی عبارات در بخش سیاسی کتاب مطالعات متناسب با ویژگی‌های سنی، ادراکی و علایق دانش‌آموز بر تقویت رغبت دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات، اثر مثبت ارائه مطالب کاربردی سیاسی متناسب با نیازهای روز دانش‌آموز در بخش سیاسی کتاب مطالعات بر گرایش بیشتر دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات و اثر مثبت ارائه مطالب سیاسی در قالب داستان‌های بلند و کوتاه و زندگی‌نامه و بزرگان دوران قدیم و معاصر بر تحکیم گرایش دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات رسید.

۱۰- کدهای محوری اثر پنهان مثبت شناختی، عاطفی و رفتاری محتوا

سطح	کدهای محوری
شناختی	دانش‌آموزان نظری نداشتند
عاطفی	اثر مثبت وجود تصاویر زیبای متناسب با سن، علایق و مرتبط با مسائل سیاسی در بخش سیاسی کتاب مطالعات بر اعتلاء گرایش دانش‌آموز به سمت مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات و رفتارهای صحیح سیاسی
	اثر مثبت چیدمان منظم و منطقی مطالب در بخش سیاسی کتاب مطالعات بر ارتقاء اشتیاق دانش‌آموز به سمت مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات
	اثر مثبت مختصر و مفید نوشته شدن مطالب در بخش سیاسی کتاب مطالعات بر تثبیت گرایش دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات
	اثر مثبت جمله‌بندی عبارات در بخش سیاسی کتاب مطالعات متناسب با ویژگی‌های سنی، ادراکی و علایق دانش‌آموز بر تقویت رغبت دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات
	اثر مثبت ارائه مطالب کاربردی سیاسی متناسب با نیازهای روز دانش‌آموز در بخش سیاسی کتاب مطالعات بر گرایش بیشتر دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات
	اثر مثبت ارائه مطالب سیاسی در قالب داستان‌های بلند و کوتاه و زندگی‌نامه و بزرگان دوران قدیم و معاصر بر تحکیم گرایش دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات
رفتاری	دانش‌آموزان نظری نداشتند

ب. تأثیر منفی: جدول بالا نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان (حسب جدول نمونه مندرج در ضمیمه مقاله حاضر)، در حیطه عاطفی به سه کد محوری؛ اثر منفی توضیحات بیش از

حد بخش سیاسی کتاب مطالعات در مورد مطالب ذکرشده در آن بر تخریب گرایش دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات، اثر منفی جمله‌بندی عبارات بخش سیاسی کتاب مطالعات نامتناسب با ویژگی‌های سنی، ادراکی و علایق دانش‌آموز بر تضعیف گرایش دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات و اثر منفی مرتبط نبودن بخش سیاسی کتاب مطالعات با نیازهای سیاسی روز دانش‌آموز بر تخریب اشتیاق دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات رسید.

۱۱- کدهای محوری اثر پنهان منفی شناختی، عاطفی و رفتاری محتوا

سطح	کدهای محوری
شناختی	دانش‌آموزان نظری نداشتند
عاطفی	اثر منفی توضیحات بیش از حد بخش سیاسی کتاب مطالعات در مورد مطالب ذکرشده در آن بر تخریب گرایش دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات
	اثر منفی جمله‌بندی عبارات بخش سیاسی کتاب مطالعات نامتناسب با ویژگی‌های سنی، ادراکی و علایق دانش‌آموز بر تضعیف گرایش دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات
رفتاری	اثر منفی مرتبط نبودن بخش سیاسی کتاب مطالعات با نیازهای سیاسی روز دانش‌آموز بر تخریب اشتیاق دانش‌آموز به مطالعه بخش سیاسی کتاب مطالعات
	دانش‌آموزان نظری نداشتند

۸- تاثیرات از ناحیه مکان فیزیکی مدرسه

الف. تأثیر مثبت: جدول زیر نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان، در حیطه شناختی به یک کد محوری؛ اثر مثبت استفاده از مضامین سیاسی در طراحی دکوراسیون کلاس بر ارتقاء درک سیاسی دانش‌آموز منتج گردید. در حیطه عاطفی به یک کد محوری؛ اثر مثبت استفاده از یک بنر رنگی بزرگ، با رنگ‌های متناسب و بیان دوستانه و غیردستوری یک مفهوم سیاسی بر ترغیب دانش‌آموز نسبت به مسائل سیاسی رسید و در سطح رفتاری یک کد محوری؛ اثر مثبت چیدمان یک و چند گروهی صندلی‌های کلاس هنگام بیان مسائل سیاسی از سوی معلم بر تقویت اشتیاق دانش‌آموز به سمت شرکت در بحث‌های سیاسی کلاس حاصل شد.

۱۲- کدهای محوری اثر پنهان مثبت شناختی، عاطفی و رفتاری مکان فیزیکی

سطح	کدهای محوری
شناختی	اثر مثبت استفاده از مضامین سیاسی در طراحی دکوراسیون کلاس بر ارتقاء درک سیاسی دانش آموز
عاطفی	اثر مثبت استفاده از یک بنر رنگی بزرگ، با رنگ‌های متناسب و بیان دوستانه و غیردستوری یک مفهوم سیاسی بر ترغیب دانش آموز نسبت به مسائل سیاسی
رفتاری	اثر مثبت چیدمان یک و چند گروهی صندلی‌های کلاس هنگام بیان مسائل سیاسی از سوی معلم بر تقویت مشارکت دانش آموز در بحث‌های سیاسی کلاس

ب. تأثیر منفی: جدول ۱۲: کدهای محوری اثر پنهان منفی شناختی، عاطفی و رفتاری مکان

فیزیکی

سطح	کدهای محوری
شناختی	دانش آموزان نظری نداشتند
عاطفی	اثر منفی امکانات نامناسب مدرسه در حوزه نیازمندی‌های رشد سیاسی بر تضعیف گرایش دانش آموز نسبت به مسائل سیاسی
	اثر منفی بیش از حد نوشته شدن پیام‌های سیاسی روی دیوارهای مدرسه بر کاهش رغبت دانش آموز نسبت به مسائل سیاسی
رفتاری	اثر منفی چیدمان سمیناری صندلی‌های کلاس هنگام بیان مسائل سیاسی از سوی معلم بر تضعیف مشارکت دانش آموز در بحث‌های سیاسی کلاس

جدول بالا نشان می‌دهد که تجمیع اظهارات دانش‌آموزان، در حیطه عاطفی، به دو کد محوری؛ اثر منفی امکانات نامناسب مدرسه در حوزه نیازمندی‌های رشد سیاسی بر تضعیف گرایش دانش آموز نسبت به مسائل سیاسی و اثر منفی بیش از حد نوشته شدن پیام‌های سیاسی روی دیوارهای مدرسه بر کاهش رغبت دانش آموز نسبت به مسائل سیاسی رسید و در سطح رفتاری، یک کد محوری، اثر منفی چیدمان سمیناری صندلی‌های کلاس هنگام بیان مسائل سیاسی از سوی معلم بر تضعیف مشارکت دانش آموز در بحث‌های سیاسی کلاس حاصل شد.

نتیجه‌گیری:

در حال حاضر تولید دانش مرتبط با قدرت در ایران از موقعیت مطلوبی برخوردار نیست. این امر به ناتوانی و عملکرد نامناسب نظام آموزشی باز می‌گردد که در برنامه ریزی درسی، تأمین نیروی انسانی و تجهیزات و امکانات لازم، دارای کاستی‌های اساسی می‌باشد. از این رو در شرایطی که بزرگترین و اصلی‌ترین بخش مولد هر ملت را بخش آموزش شکل می‌دهد، دلایل متعددی

کارکرد مدارس ایرانی را به مثابه یکی از مهمترین نهادهای باز تولید کننده نظام سیاسی با ضعف مواجه کرده است. یکی از دلایل ناکامی نظام آموزشی ایران در باز تولید نظام سیاسی به افزایش بی رویه جمعیت در سه دهه اخیر و کمبود امکانات آموزشی متناسب با رشد جمعیت جوان باز می‌گردد. بر این اساس نظام آموزشی ایران با کمبود نیروی انسانی، فقدان فضای آموزشی، زمان ناکافی برای آموزش، عدم تأمین هزینه‌های آموزشی و مشکلاتی از این قبیل مواجه بوده است. از این رو باید در نظر داشت که کشور در حال حاضر جوانان و نوجوانان از حیث کمی، بزرگترین و جدی ترین گروه جمعیتی کشور را تشکیل می‌دهند و این امر در تاریخ ایران و جوامع معاصر، وضعیت ویژه‌ای محسوب می‌گردد. به نحوی که هم اکنون ایران یکی از جوان ترین کشورهای جهان به شمار می‌آید. به همین سبب چنانچه گستره عظیم نوجوانان و جوانان به نحو مطلوبی ساماندهی نشوند و در روند جامعه پذیری آنها خللی وارد گردد، آینده ایران نیز در ابهام قرار خواهد گرفت. به خصوص که این سنین مهمترین مرحله زندگی برای کسب هویت نیز محسوب می‌شوند و شخصیتی که تا آخر عمر همراه انسان خواهد بود، در این مرحله شکل می‌گیرد. علاوه بر این یکی دیگر از معضلات نظام آموزشی به طور اعم و مدارس به طور اخص به دیدگاه آنها درباره تعلیم و تربیت باز می‌گردد. به نحوی که هیچ‌گاه در ایران به این امر مهم توجه نشده است که ریشه بسیاری از مشکلات و معضلات اجتماعی و سیاسی در آموزش نادرست است و با اصلاح رویه‌های آموزشی و محتوی دروس می‌توان پیامدها و بازتاب‌های آن را در جامعه مشاهده نمود. به عنوان نمونه در شرایطی که در کشورهای توسعه یافته، توجه به گذشته و حفظ آثار آن پدیده چشم‌گیری محسوب می‌شود، در ایران به رغم برخورداری از گذشته غنی و تاریخ پر بار، هیچ‌گاه کتابها و برنامه‌های درسی در هویت بخشیدن به دانش‌آموزان مؤثر نبوده‌اند. به نحوی که اکثر دانش‌آموزان ایرانی تلقی نادرست و تصویر مبهمی از گذشته تاریخی خود دارند. از این رو در حالی که کتاب از جمله مهمترین وسایل برای انتقال مفاهیم و بالا بردن درجات آگاهی فرهنگی و رشد اجتماعی است، کتاب‌های درسی مدارس ایران تلاشی در راستای تحقق اهداف و اصول نظام سیاسی جمهوری اسلامی به عمل نیاورده‌اند. در واقع هم اکنون کتابهای درسی مدارس ایران مبتنی بر فلسفه مدون و مصوب آموزش و پرورش جمهوری اسلامی نیستند. بر این اساس علی رغم آنکه در ایران هر ساله کتابها تغییر می‌کنند، با این حال نمی‌توانند تأثیر زیادی در انتقال ارزشها و اصول نظام سیاسی داشته باشد. به همین سبب توجه به فرهنگ، سابقه تاریخی، هویت

ملی و مذهبی و ارزش‌های مورد نظر نظام سیاسی باید به عنوان مؤلفه‌های لازم در تدوین کتاب-های درسی مورد توجه قرار گیرد. در واقع کتابهای درسی باید به گونه‌ای تدوین گردند که اگر دو دانش آموز در تهران و در یکی از روستاهای دور افتاده، آن را مطالعه می‌کنند، هر دو تلقی یکسانی از هویت و فرهنگ ملی خود داشته باشند. به خصوص که در فرهنگ اجتماعی و سیاسی ایران با دو سطح رفتار شهری و صنعتی از یک سو و رفتار عشیره‌ای، روستایی و سنتی از سوی دیگر مواجه هستیم. از این رو نوعی دوگانگی رفتاری و هویتی میان ایرانیان وجود دارد که باید به تدریج رفع گردد. بنابراین با توجه به این نکته که کتابهای درسی کتاب ملی محسوب می‌شوند تولید برنامه درسی ملی باید به صورتی باشد که معنویات کلان کشور در آن متجلی شود. به خصوص که جامعه ایران از دو ویژگی ممتاز و بی بدیل برای جلوگیری از پیدایش بحران هویت برخوردار است. ویژگی اول به تاریخ غنی و پر بار ایران ارتباط پیدا می‌کند. به نحوی که ایرانیان همواره افرادی مذهبی بوده‌اند و در حال حاضر نیز با گرایش به مذهب شیعه از تمایزی بی بدیل با سایر مسلمانان جهان برخوردار می‌باشند. از این رو عوامل فوق می‌توانند به عنوان پشتوانه‌ای مناسب جهت پی ریزی آینده‌ای روشن به کار گرفته شوند. در این راستا باید نکات مثبت نمادها و اسطوره‌های ملی با علایق مذهبی درهم آمیخته شوند و در امر باز تولید نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران به کار گرفته شوند. زیرا تجربه یکصد سال اخیر ایران نشان می‌دهد که هر نوع تلاش برای القای یکی از ابعاد ملی یا مذهبی به طور تمام و کمال در نهایت به شکست خواهد انجامید. از این رو با توجه به نزدیکی نهادهای کهن ملی با علایق مذهبی و عدم اختلاف و تمایز فاحش میان آنها شایسته است که در نظام آموزش نیز توجه کافی به هر دو بعد هویت ایرانیان صورت گیرد.

ضمن آنکه باید ویژگی‌های متمایز کننده نظام جمهوری اسلامی ایران از سایر نظام‌های حاکم بر سرزمین ایران و همچنین سایر نظام‌های موجود در جهان مورد توجه قرار گیرد. زیرا اساساً انقلاب اسلامی سال ۵۷ به دلیل خواست عمومی برای انجام تغییرات بنیادی در نظام سیاسی فرهنگی و اقتصادی صورت گرفت. از این رو تأکید بر ارزشها و آرمان‌های انقلاب اسلامی تا حد زیادی می‌تواند دانش آموزان را با نظام جمهوری اسلامی و اهداف آن آشنا سازد. به ویژه با توجه به این نکته که حضور حداکثری مردم در انتخابات و سایر عرصه‌های سیاسی یکی از راهبردهای نظام جمهوری اسلامی است، بنابراین می‌توان با آموزش صحیح و مناسب در راستای ارتقا مشارکت سیاسی حرکت نمود. زیرا مشارکتی به دوام و قوام نظام سیاسی می‌انجامد که ارادی و

آگاهانه باشد. ضمن آنکه مشارکت فعال شهروندان در امور سیاسی، نشانگر سلامت سیاسی جامعه است و این امر می‌تواند به عنوان مکانیسمی برای باز تولید نظام سیاسی تلقی شود.

آموزش و پرورش باید برای ایجاد تحول، با استفاده از نیروهای فکری، کارآمد و زبده کشور، فلسفه نظام تعلیم و تربیت را براساس هویت دینی و ملی تدوین کند و نظام آموزش و پرورش را بر مبنای آن تغییر دهد. اگر کشور و ملتی خواهان عزت مادی، سعادت معنوی، برتری سیاسی، پیشرفت علمی و آبادانی است، باید به آموزش و پرورش به عنوان کاری بنیادی توجه جدی کند، زیرا نیروی انسانی لازم برای تحقق این اهداف والا، محصول نظام آموزش و پرورش است. (رهبری، ۱۳۸۶) نظام‌های سیاسی با تولید دانش مرتبط با قدرت، به ترویج گفتمان مورد نظر خود در جامعه می‌پردازند. این امر که باز تولید نظام سیاسی از طریق نظام آموزشی به خصوص مدارس به عنوان یکی از مهمترین نهادهای جامعه پذیری صورت می‌گیرد، علاوه بر ترویج و اشاعه ارزشها، هنجارها، اصول و اهداف نظام سیاسی از بروز بحران هویت بحران مشارکت و بحران مشروعیت نیز جلوگیری می‌کند. بدین ترتیب مدارس به عنوان آرام‌ترین، مطمئن‌ترین و مفیدترین راهی که منشأ و موجد تحولات اجتماعی محسوب می‌شود، نقش بی‌بدیلی در باز تولید نظام سیاسی ایفا می‌نماید.

منابع فارسی

کتاب

- ۱- جعفر زاده پور، فروزنده (۱۳۹۰)، آموزش و پرورش و هویت جوانان، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
- ۲- دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی (۱۳۸۵)، راهنمای برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی، تهران، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی
- ۳- دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی (۱۳۸۵)، راهنمای برنامه درسی مطالعات اجتماعی برای دوره آموزش عمومی (ابتدایی- راهنمایی)، تهران، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی
- ۴- دفتر برنامه ریزی و تألیف کتابهای درسی (۱۳۸۱)، کتابهای تعلیمات اجتماعی پایه سوم تا پنجم ابتدایی، تهران: وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، دفتر برنامه ریزی و تألیف کتابهای درسی
- ۵- سجادی، سید مهدی (۱۳۹۱)، هویت دینی و آموزه‌های چالش برانگیز معاصر، تهران، شرکت

چاپ و نشر بین‌الملل

- ۶- شریعتمداری، علی (۱۳۷۸)، اصول و فلسفه تعلیم و تربیت، تهران، امیر کبیر
- ۷- علاقه بند، علی (۱۳۸۶)، جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران، روان
- ۸- مرزوقی، رحمت الله (۱۳۸۳)، نقش آموزش و پرورش در تحقق جامعه مدنی مبتنی بر نظام مردم سالاری دینی، مجموعه مقالات همایش ملی مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش، جلد دوم. تهران، وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت
- ۹- ملکی، حسن (۱۳۷۹)، تعلیم و تربیت کودک و نوجوان از دیدگاه امام خمینی (ره)، تهران: مدرسه
- ۱۰- نادرپور، بابک (۱۳۸۲)، تاثیر خانواده و مدرسه در تربیت سیاسی و اجتماعی نوجوانان و جوانان در: جمعی از صاحب نظران، خانواده و تعلیم و تربیت. تهران: انجمن اولیاء و مربیان

مقالات

- ۱- آقازاده، احمد (۱۳۸۵)، اصول و قواعد حاکم بر فرایند تربیت شهروندی و بررسی سیر تحولات

و ویژگی‌های این گونه آموزش‌ها در کشور ژاپن، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، سال پنجم، شماره ۱۷

۲- افهمی، بنفشه (۱۳۸۵)، بررسی مضامین و آموزه‌های سیاسی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، فصلنامه پژوهش‌های تربیت اسلامی، سال دوم، شماره ۲

۳- اطهری، سید اسداله (۱۳۸۲)، نقش مدرسه در بازتولید نظام سیاسی، تهران، مرکز تحقیقات استراتژیک

۴- امیرمسعود شهرام نیا، آزاده ضیایی (۱۳۸۵)، آموزش سیاسی از طریق کتب درسی و تأثیر آن در امنیت انسانی، مجموعه مقاله‌های همایش بین‌المللی امنیت انسانی در غرب آسیا، بیرجند: دانشگاه بیرجند

۵- محبوبه جمشیدی، ابراهیم میرشاه جعفری (۱۳۸۷)، جهانی شدن و هویت ملی در برنامه درسی، مجموعه مقالات هشتمین همایش برنامه درسی دانشگاه مازندران

پایان نامه

۱- سبحانی نژاد، مهدی (۱۳۷۹)، مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه‌ریزی درسی کنونی دوره ابتدایی ایران و طراحی برای آینده، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس: دانشکده علوم انسانی

۲- کاظمی، محمود (۱۳۸۷)، بررسی مبانی، اصول و اهداف تربیت مدنی و کیفیت انعکاس آن در نظام آموزش و پرورش ایران، رساله دکتری رشته فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه شهیدچمران، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی